

делено, что экономический рост национальной экономики должен быть обеспечен реализацией целевых направлений стратегии по созданию экономических, правовых, организационных условий и целостной системы государственной и общественной поддержки на всех уровнях эффективного развития.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная политика, потенциал, управление, государственное регулирование, оценка, эффективность.

Summary. The article reveals the state policy of attracting investments into the development strategies of national economics. It is determined that the development of investment policy is an integrated part of the development strategies of various types of economies. It is established that the key aspect in determining the role of investments in the economic growth of the national economy and development strategies is the need for a calibration policy to stimulate the creation and maximize the investment work, both quantitatively and qualitatively. It was determined that the economic growth of the national economy should be ensured by the implementation of the targeted directions of the strategy for creating economic, legal, organizational conditions and an integral system of state and public support at all levels of effective development.

Key words: investment, investment policy, potential, management, state regulation, evaluation, efficiency.

УДК 331.6

Юдіна М. І.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри управління
персоналом і економіки праці
Хмельницького національного університету*

Мельник І. В.

*студентка
Хмельницького національного університету*

Yudina M. I.

*Cand. Sc. (Economics), Senior Lecturer of the
cathedra personal management and labor economics
Khmelnyskyi National University*

Melnyk I. V.

*Student
Khmelnyskyi National University*

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ РИНКУ ПРАЦІ

EVOLUTION OF THE CONCEPTS OF LABOR MARKET

Анотація. У статті розглянуто наукові погляди щодо наявних концепцій ринку праці. Охарактеризовано притаманні особливості головних концепцій ринку праці. Розкрито сферу застосування основоположних концепцій ринку праці за різних умов функціонування економіки. Визначено вплив окремих елементів наявних концепцій ринку на розвиток трудового потенціалу країни. Розкрито напрями підвищення функціонування вітчизняного ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, неокласична концепція, концепція кейнсіанців, монетаризм, інституціоналістська концепція.

Постановка проблеми. Процеси розвитку економіки країни супроводжуються формуванням ефективної, прогресуючої національної економічної системи, невіддільним компонентом якої є ринок праці. Негативні тенденції у сфері зайнятості, посилення безробіття, не повне використання трудового потенціалу країни, зростання впливу несприятливих для розвитку економіки факторів зумовлюють потребу до пошуку шляхів вирішення проблем даної сфери. Сучасному ринку праці має бути притаманне зростання соціальної орієнтації, задоволення потреб як попиту, так і пропозиції ринку праці, збалансування усіх його елемен-

тів. Завдяки формуванню дієвих механізмів та важелів управління як на макrorівні, так і на мікрорівні можна досягнути позитивного результату.

Для визначення основоположної концепції нинішнього ринку праці варто провести дослідження етапів розвитку та різновидів базових концепцій. Це необхідно для того, щоб після ґрунтовного їх аналізу мати змогу сформулювати засади створення дієвого механізму функціонування ринку праці з урахуванням особливостей вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку концептуальних ідей ринку праці, питань вирішення проблематичних аспектів його функ-

ціонування займалося чимало вітчизняних та зарубіжних учених, кожен з яких зробив вагомий внесок у сферу регулювання ринку. Ґрунтовно досліджували ринок праці такі науковці, як О. Грішнова, В. Швець, Н. Єфремова, М. Руденко, І. Штундер, Ю. Краснов, О. Макарова, В. Петюх, А. Маршалл, Дж. Пері, Дж.М. Кейнс, М. Фрідман, Л. Роббінс та ін.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі наявних концепцій ринку праці в історико-логічній послідовності та визначенні підґрунтя формування ефективної вітчизняної моделі ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна цілеспрямованість ринку є своєрідним критерієм становища ринку праці. Маються на увазі раціоналізація та збалансування пропозиції на ринку праці в економічній структурі країни, мотивація та сприяння працевлаштуванню економічно-активного населення, застосування новітніх методик менеджменту у трудовій сфері, що впливатиме на зростання якісних характеристик життя населення.

Концепція (лат. *conceptio* – розуміння, система) – це сукупність поглядів, спосіб розуміння, тлумачення окремого предмета дослідження, явищ і процесів, провідна ідея їх системної теоретико-методологічної характеристики; провідний задум, що визначає стратегію у здійсненні реформ, програм, планів [1, с. 45].

Першою серед загальної сукупності концепцій варто розглянути неокласичну концепцію ринку праці. Це модель, що базується на класичній (неокласичній) теорії «цінової рівноваги», якої дотримувалися такі відомі західні вчені, як А. Маршалл, А. Піґу та ін. Вони вважали, що основним регулятором ринку праці є ціна праці. В умовах досконалої конкуренції ціна праці прагне до рівноваги на такому рівні, де обсяг попиту й обсяг пропозиції праці співпадають. Тобто прихильники цієї моделі стверджували, що зростання заробітної платні – головна причина безробіття. В умовах досконалої конкуренції механізм ринкового саморегулювання сам розв'язує проблеми безробіття й дефіциту праці. Зміст класичної теорії полягає у тому, що якщо пропозиція праці перевищує попит, то загострюється конкуренція між безробітними за робочі місця. Природною реакцією з боку роботодавців стає зниження рівня заробітної платні (зниження ціни праці), яке буде продовжуватися до тих пір, поки витрати роботодавців на оплату праці стануть настільки низькими, що буде вигідно найняти усіх працівників, які пропонують трудові послуги. Таким чином, ринок праці знову повертається до рівноважного стану. Якщо ж попит на працю перевищує пропозицію, то посилюється конкуренція між роботодавцями. Робітники пропонують свої трудові послуги в обмін на високу заробітну платню. Її зростання буде відбуватися, доки витрати роботодавців на неї не почнуть приносити збитки. Із цієї причини роботодавці відмовляться платити робітникам високу заробітну платню, і знову на ринку праці відновиться рівновага. Як бачимо, у класичній моделі конкуренція викликає тривале безробіття й тривалий дефіцит праці. З точки зору «класиків», капіталізм – це саморегулююча економіка. Допомога держави у функціонуванні економіки розглядається як зайва, більше того – як шкідлива [2, с. 71].

Представники класичної школи політекономії (А. Сміт, Д. Рікардо та ін.) стверджували, що повна зайнятість є нормою ринкової економіки, попит та пропозиція на ринку праці збалансовані, тобто забезпечено рівновагу та досконалість у суспільстві. Найкращою економічною політикою є політика невтручання держави в економічне життя. Класична концепція ґрунтується на принципі саморегулювання ринку праці і приходиться до висновку,

що економіка виявляє тенденцію до повного використання своїх ресурсів і здійснює випуск продукції, що відповідає повній зайнятості. Ця теза ґрунтується на законі Ж.-Б. Сея і на припущенні, що ціна і заробітна плата еластичні. Згідно із законом Ж.-Б. Сея, виробництво товарів породжує попит на дані товари, оскільки зміна відсоткової ставки буде свідчити про те, що не використаний споживачами дохід, тобто дохід, що пішов на заощадження, буде спрямований до інвесторів, які витратять ці кошти на засоби виробництва. У разі надлишкової пропозиції товарів або надлишкової пропозиції праці ціни і заробітна плата будуть падати доти, доки цей надлишок не буде усунутий і доки повна зайнятість і максимальне виробництво продукції знову не встановляться в економіці. Представники класичної школи політичної економії вважали, що капіталізм підтримує рівень виробництва продукції, що відповідає повній зайнятості. У зв'язку із цим не бачили необхідності урядового втручання у функціонування економіки [1, с. 45–46].

Протилежного підходу до тлумачення функціонування ринку праці дотримуються кейнсіанці та монетаристи. У концепції кейнсіанців (Дж.М. Кейнс, пізніше Р. Гордон) ринок праці характеризується постійною рівновагою. Кейнсіанська модель виходить із того, що ціна робочої сили (зарплата) жорстко фіксована і практично не змінюється (особливо вбік зменшення). Цей елемент моделі ніяк не доводиться, він береться як безумовний факт. Ціна не є регулятором ринку праці, а отже, повинен існувати зовнішній регулятор. Основним регулятором ринку праці кейнсіанці вважають державу. Знижуючи податки, держава стимулює зростання попиту й споживання, що призводить до зростання виробництва і зайнятості. Таким чином, збільшуючи або зменшуючи сукупний попит на товари і на робочу силу, держава ліквідує нерівновагу на ринку праці. Отже, кейнсіанці заперечують сам механізм класичної теорії зайнятості – самодіюче регулювання ставки процента та співвідношення цін та оплати праці. Згідно з їхньою теорією, безробіття для «чистого капіталізму» є закономірним явищем. Щоб його уникнути, важливим є втручання держави [3, с. 28].

Заслуга Кейнса полягає у тому, що він запропонував новий підхід, розробив нову теорію регулювання виробництва й зайнятості. Він показав, що в сучасних умовах автоматичного відновлення порушених пропорцій між основними параметрами відтворювального процесу не відбувається. Ринкові регулятори виявляються нездібними забезпечити рівновагу. Ідеї і положення, висловлені Кейнсом, його термінологія, методологічні підходи до аналізу макропроцесів увійшли до арсеналу сучасної науки і продовжують уточнюватися, деталізуватися, заглиблюватися прихильниками кейнсіанської школи, заперечуватися і трансформуватися супротивниками. Звернення Кейнса до макроекономічного аналізу стимулювало розроблення системи національних рахунків у тісній ув'язці з практичними потребами економічного регулювання. З ідеями Кейнса нерозривно пов'язані розроблення початкових положень антициклічної політики, концепція дефіцитного фінансування, система середньострокового програмування [4, с. 166].

Монетаристи теж критикували кейнсіанську модель. Вони відхилили тлумачення інфляції як плати за зайнятість. У кейнсіанців підприємці й економічні агенти орієнтуються на грошові (номінальні) доходи, задовольняються сьогодишнім становищем. Але у міру зростання інфляції на практиці люди все частіше починають співвідносити доходи й ціни, тобто враховувати зміну реальних доходів. І за належного передбачення зростання цін, роль інфляції

як фактора підвищення зайнятості зводиться до нуля. Формування робочих місць за допомогою інфляції з погляду монетаристів є фактором короткочасного впливу. Ефект дефіцитного фінансування взагалі швидкоплинний. Уряд змушує до повторних інфляційних шоків більш значним «накачуванням попиту» за результату, що послаблюється. Монетаристи вважають подібну практику безглуздою.

Як і прихильники кейнсіанського підходу, представники монетаристського напрямку виходять із твердої структури цін на роботу силу і, більше того, з передумови їхнього односпрямованого підвищувального руху. Монетаристи (Ф. Махлуп, Л. Робінс та ін.) на чолі з М. Фрідманом вводять поняття «природного» рівня безробіття. На їхню думку, воно відбиває структурні характеристики ринку праці, що роблять ціни на ньому негнучкими, такими, що перешкоджають нормальному його функціонуванню, збільшують його нерівновагу.

Інструментом досягнення рівноваги на ринку вони вважали механізм грошово-кредитної політики. З його допомогою можливо стимулювати інвестиційну та ділову активність, що дасть можливість збільшити зайнятість. Основними важелями грошово-кредитної політики вони обрали ставку центрального банку і розміри обов'язкових резервів комерційних банків на рахунках центрального банку в умовах вільної конкуренції на ринку праці з гнучкими цінами. Монетаристи заперечували дію зовнішніх важелів і вважали, що держава та профспілки не повинні втручатися у функціонування ринку праці [3, с. 29].

Інституціоналістська концепція зміни кон'юнктури ринку праці пов'язана з особливостями динамічних змін окремих галузей та професійно-демографічних груп. Висновки інституціоналістів будуються не на макроекономічному аналізі ринку праці, а на аналізі професійних та галузевих розбіжностей у структурі робочої сили, рівнів заробітної плати. У марксистській теорії наголошується на особливості ринку праці по відношенню до загальних ринкових закономірностей. Оскільки товар «робоча сила» в процесі праці створює вартість, а вартість усіх інших ресурсів лише переноситься на нову вартість працею, то ринок праці, загалом підкоряючись загальним ринковим законам, має характерні особливості, оскільки робоча сила як суб'єктивний фактор виробництва, будучи товаром, може водночас активно впливати на співвідношення попиту і пропозиції та на свою ринкову ціну. Тобто основним регулятором ринку праці виступає сама робоча сила [5, с. 469].

У марксистській економічній теорії ринок праці визначається як ринок особливого товару, що відрізняється від інших ринків відмінністю товару «робоча сила» і капіталу. Робоча сила в процесі праці створює нову вартість, тоді як окремі частини капіталу переносять свою вартість на готовий продукт самою працею. Причому ринку робочої сили властиві певні особливості, оскільки робоча сила як суб'єктивний чинник виробництва є товаром і водночас може активно впливати на співвідношення попиту і пропозиції на неї та на свою ринкову ціну. Концепція Карла Маркса пояснює безробіття закономірностями розвитку капіталістичного (ринкового) способу виробництва і, насамперед, законів конкурентної боротьби, які змушують капіталістів збільшувати інвестиції, вдосконалювати техніку, що зумовлює відносне збільшення витрат на засоби виробництва порівняно з витратами на робочу силу, а це, своєю чергою, – на зростання органічної будови капіталу і збільшення безробіття (закон капіталістичного нагромадження). Так, учений дійшов висновку, що безробіття потрібне навіть у розвинутій економіці для того, щоб заробітна плата не «з'їдала» прибуток і цим не підтримувала стимули до нагромадження капіталу. Таким чином,

економічне зростання є причиною зменшення резервної армії безробітних, а економічний спад цю армію поповнює, однак тривале економічне зростання з повною зайнятістю К. Маркс заперечує. Інакше кажучи, висновки марксистської концепції дуже близькі за змістом із кейнсовою ідеєю про «рівновагу за умов безробіття». Проте ця рівновага не статична, як у Кейнса, а динамічна, рухова, з позитивними темпами збільшення капіталу і робочої сили. Водночас у теорії К. Маркса остаточно не з'ясовано граничних меж наявності та зростання безробіття, ймовірності його настання серед усього працездатного населення, не враховувалася роль держави як пасивного спостерігача чи активного учасника цього процесу. Отже, з марксистської теорії випливає висновок про те, що капіталізм не може забезпечити повну зайнятість працездатного населення, а нагромадження капіталу безупинно збільшує безробіття і зумовлює зменшення рівня заробітної плати. Як свідчить реальність, теорія капіталістичного нагромадження К. Маркса помилкова, оскільки з розвитком капіталізму робітничий клас зубожіє [6, с. 10].

Нині стан ринку праці характеризується наявністю низки проблем, які заважають нормальному соціально-економічному розвитку як усій країні, так і її окремих регіонів. Актуальними лишаються проблеми економічної активності населення, кількісно-якісного дисбалансу між пропозицією та потребою у робочій силі, низького кваліфікаційного рівня незайнятого та працюючого населення, а також проблеми зайнятості молоді та інвалідів (порівняно низький рівень освіти інвалідів та їх професійної підготовки); недостатній рівень підтримки тих, хто вперше виходить на ринок праці (випускників навчальних закладів; недостатня кількість робочих місць, на яких може бути задіяна праця інвалідів), нелегальні зовнішні трудові міграції, неформалізовані внутрішні трудові міграції та тіньовий ринок праці. Соціально-економічний розвиток суспільства базується передусім на ефективному використанні трудового потенціалу. Одним із напрямів успішного розвитку держави є формування ефективних механізмів функціонування ринку праці. Ринок праці в Україні являє собою складну систему, яка постійно розвивається і вдосконалюється. Але сучасний стан ринку праці в країні характеризується низькою заробітною платою, зростанням безробіття, зниженням попиту на робочу силу. Зміни в економіці України за останні роки вимагають вирішення проблеми формування конкурентоспроможного ринку праці. Саморозвиток і пристосування ринку праці до сучасної економічної ситуації створили в Україні досить суперечливу сукупність соціально-трудових відносин. У ньому сполучені масштабна нерегламентована зайнятість, низька мотивація до праці та заробітна плата, регрес у структурі зайнятості і погіршення якості робочої сили, текучість кадрів, приховане безробіття [7, с. 107].

Для поліпшення нинішнього стану вітчизняного ринку праці в аспекті зростання рівня зайнятості населення, важливим є реалізація таких напрямів, як:

- прогнозування основних тенденцій на ринку праці, що надасть можливість державі чітко орієнтуватися у ситуації та адекватно планувати розвиток економіки у взаємозв'язку з ринком праці;
- розширення можливостей працевлаштування безробітних загалом та переселенців зокрема, наприклад завдяки реалізації підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями;
- модернізація та розвиток служби зайнятості як сервісної установи сучасного формату в обслуговуванні робочої сили та роботодавців і використання зарубіжного досвіду;

– під час посилення євроінтеграційних процесів приділяти увагу цілеспрямованій і систематичній роз'яснювальній роботі з роботодавцями щодо ведення соціально-відповідального бізнесу, висвітлюючи питання збільшення кількості та поліпшення якості робочих місць гідними умовами та оплатою праці [8, с. 33].

Основними напрямками подальшого вдосконалення системи державного регулювання ринку праці є:

– приведення чинного законодавства у відповідність до вимог міжнародних пактів, конвенцій Міжнародної організації праці;

– закріплення принципів і механізму соціального партнерства в законах про профспілки, підприємництво, розгляд колективних трудових спорів;

– ретельне опрацювання механізму проведення колективних переговорів як на рівні підприємств, так і на галузевому й національному рівнях;

– зростання ролі людського фактора, зокрема висококваліфікованої, творчої та мотивованої праці;

– формування відносин між різними соціальними групами і прошарками населення на основі взаємного розуміння інтересів, визнання їх законного характеру та готовності вирішувати протиріччя шляхом соціальних компромісів;

– зближення інтересів суб'єктів ринку праці, яке ґрунтується на заінтересованості в економічному зростанні та справедливому (у ринковому розумінні) розподілі створеного продукту відповідно до вкладених ресурсів: праці, капіталу, підприємницьких здібностей;

– розвиток конкурентоспроможності економіки на основі інтеграції освіти, науки з інноваційними підприємствами, що зумовлює необхідність безперервного вдосконалення якісних характеристик трудового потенціалу;

– взаємодія державних інститутів із приватним бізнесом, співробітництво великих підприємств із малими і середніми, забезпечення соціально відповідальних результатів їхньої діяльності [9, с. 653].

Висновки. Отже, провівши дослідження еволюції основних концепцій ринку праці, можна дійти висновку, що кожна з них є достатньо обґрунтована та досліджена. У практичному застосуванні в кожній із розглянутих теорій повною мірою обґрунтовується вигідність застосування. Але для подолання негативних чинників впливу на рівень зайнятості, розвитку ринку праці, ефективного його функціонування необхідним є вдосконалення теоретико-методологічних підходів до формування дієвого механізму управління ринком праці.

Список використаних джерел:

1. Штундер І.О. Теорії ефективної зайнятості та їх еволюція в економічній науці / І.О. Штундер // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія «Економіка і право». – 2012. – Вип. 20. – С. 45–52.
2. Швець В.Я. Аналіз моделей ринку праці: теоретичне та практичне значення / В.Я. Швець, Н.Ф. Єфремова, В.О. Галаганов // Економіка та держава. – 2015. – № 2. – С. 70–74.
3. Федотова Т.А. Ринок праці : [навч. посіб.] / Т.А. Федотова. – Дн-ськ : ДНУ, 2012. – 184 с.
4. Руденко М.В. Джон Мейнард Кейнс та його «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» / М.В. Руденко, Н.С. Жижко // Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. – 2008. – Вип. 1 (48). – Ч. 1. – С. 163–166.
5. Ворвинець Б.М. Теоретичні основи організаційно-економічного механізму регулювання ринку праці / Б.М. Ворвинець // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 2 (66). – С. 466–471.
6. Шаманська Н. Зайнятість і ринок праці: теоретико-методологічні засади / Н. Шаманська // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 2 (11). – С. 7–20.
7. Лисюк О.С. Проблеми, особливості та перспективи розвитку ринку праці в Україні / О.С. Лисюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. – 2015. – Вип. 13. – Ч. 3. – С. 107–109.
8. Федунчик Л.Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення / Л.Г. Федунчик // Ринок праці та зайнятість населення. – 2016. – № 2. – С. 31–34.
9. Чайка І.В. Напрями вдосконалення державного регулювання ринку праці в Україні / І.В. Чайка // Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2016. – Вип. 11. – С. 650–653.

Анотація. В статті рассмотрені наукові погляди на існуючі концепції ринку праці. Охарактеризовані присущі особливості головних концепцій ринку праці. Раскрыта сфера применения основополагающих концепций рынка труда в различных условиях функционирования экономики. Определено влияние отдельных элементов существующих концепций рынка на развитие трудового потенциала страны. Раскрыты направления повышения функционирования отечественного рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, неоклассическая концепция, концепция кейнсианцев, монетаризм, институционалистская концепция.

Summary. The scientific views on existing labor market concepts are considered in the article. Inherent features of the main concepts of the labor market are characterized. Scope of application of the basic concepts of labor market in different conditions for the functioning of the economy is revealed. The influence of individual elements of existing market concepts on the development of the labor potential of the country is determined. The directions of increasing the functioning of the domestic labor market are revealed.

Key words: labor market, neoclassical concept, the concept of the Keynesians, monetarism, institutionalist concept.